

INFORMAȚII PRELIMINARE PRIVIND IMPORTURILE AMFORISTICE GRECEȘTI LA CETATEA GETICĂ SAHARNA MARE

Situl Saharna Mare este situat la 1 km spre sud-vest de actuala localitate Saharna și este amplasat pe un promontoriu stâncos de formă aproape triunghiulară, ieșit din terasa înaltă a malului drept al Nistrului. Laturile de nord, est și sud-est ale acestuia prezintă malurile înalte și abrupte ale două defileuri ce se unesc în partea de vest a satului Saharna. Având o suprafață de circa 12 ha, promontoriul dispune numai de un singur segment vulnerabil, cel din partea de sud.

Așezarea a fost cercetată prin intermediul a 15 secțiuni, dintre care trei au fost trasate de către G.D. Smirnov în anii '40 ai sec. XX, restul 12 secțiuni – în anii 2001-2007¹, perioadă în care a fost investigată o suprafață totală de 1298 m² (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 69, fig. 68). Ca urmare a cercetărilor arheologice, pe promontoriu au fost atestate câteva niveluri de locuire, dintre care se evidențiază clar unul hallstattian timpuriu (cultura Cozia-Saharna) și altul – traco-getic.

Orizontul traco-getic este reprezentat de 63 de complexe (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 102), precum și de un consistent strat cultural. Atât din complexe, cât și din stratul de cultură provine un bogat și variat inventar arheologic, dintre care, în studiul de față, ne atrage atenția materialul amforistic.

Analiza acestuia a permis semnalarea unor centre de producție grecești, care își desfășeau marfa de baza – vinul și uleiul de măsline – în acest debușeu. Dintre ele pot fi menționate: Thasos, Heraclea, Chios, Mende, Cnidos, Sinope, Chersones, Cos și un centru necunoscut, identificat prin amfore de așa-numitul tip Soloha I.

Cele mai timpurii amfore, prezente la Saharna Mare, aparțin renumitului centru mediteranean **Chios**, care, laolaltă cu alte centre grecești mediteraneene și pontice, își desfășoară activitatea în mediul local barbar. Printre fragmentele chioote, descoperite la Saharna Mare, un interes deosebit prezintă două fragmente de buze și un picioruș al unei amfore. Piciorușul² aparține unei amfore cu „gâtul umflat” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/2) de tipul III-C (Монахов 2003, т. 7/5), datată cu anii '30-20 ai sec. V a. Chr. (fig. 1/17).

¹ Investigații efectuate de către colaboratorii Catedrei Arheologie și Istorie Antică și ai laboratorului științific „Tracologie”, Universitatea de Stat din Moldova.

² Piesa a fost descoperită în stratul cultural.

Fig. 1. Principalele tipuri de amfore, descoperite la Saharna Mare.

Fragmentele de buze³ (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/1, 4) aparțin tipului V-B (Монахов 2003, т. 12/5) și pot fi datate între primul și al doilea sfert al sec. IV a. Chr. (fig. 1/1, 2).

Un al centru mediteranean prezent la Saharna Mare este **Thasosul**. Penetrarea masivă a amforelor de Thasos în spațiul nord-vest pontic are loc în a doua jumătate a sec. IV - începutul sec. III a. Chr. Printre multiplele fragmente de amfore thasiene se evidențiază un fragment de picioruș (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 329, fig. 111/10), care aparține tipului tronconic târziu II-C-3 (fig. 1/16, groapa 47), datat între al patrulea sfert al sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (Монахов 2003, т. 49/4). Un alt fragment⁴ profilat este reprezentat de o buză de vas (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361), care putea aparține amforelor tronconice târzii, răspândite de la sfârșitul sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (fig. 143/8).

Un interes deosebit pentru datarea prezenței amforelor de Thasos la cetatea Saharna Mare prezintă două toarte ștampilate, care aparțin așa-numitelor „ștampile târzii”. Una dintre ele este puternic fragmentată și a păstrat doar câteva litere din legendă, care, însă, au fost suficiente de a face o reconstituire a acesteia și ai oferi o datare mai exactă. Este vorba de ștampila magistratului Θάσων (fig. 1/22), activitatea căruia se încadrează între anii 325-310 a. Chr. (Mateevici 2007, 141, nr. 60; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/7). Și mai târzie este datarea celui alt exemplar thasian de epigrafie amforistică, care aparține magistratului Πρηξιπολις cu simbolul – kyathos (fig. 1/24) (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 103), datarea căruia se încadrează între 273-267 a. Chr. (Mateevici 2007, 141, nr. 55).

Un alt centru mediteranean, amforele căruia au fost depistate la cetatea Saharna Mare este **Mende**. Dintre acestea se evidențiază o buză de amforă (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/5) (fig. 1/3), care a aparținut unui exemplar de tip tronconic, datat între mijlocul sec. V - începutul sec. IV a. Chr.

Amforele de **Heraclea Pontică** sunt prezente prin mai multe fragmente, dintre care patru aparțin unui și același recipient. Printre ele se evidențiază buza unei amfore⁵ (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 144/4) (fig. 1/4), care poate fi încadrată în tipul I-4 (Монахов 2003, т. 88/1, 3, 5) și datată cu primul sfert al sec. IV a. Chr. De la un alt recipient heracleot provin două fragmente de buze, care aparțineau unei amfore de tipul II-A (Монахов 2003, т. 96, 97/1), producerea și difuzarea cărora este încadrată între sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 144/2, 3). Printre alte piese de amfore heracleote, menționăm două fragmente de piciorușe. Primul⁶ (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 144/7) (fig. 1/18), aparținea unei amfore de tip I-A-2 (Монахов 2003, 144), având o datare similară cu exemplarul precedent. Celălalt fragment de picioruș⁷ (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 307, fig. 89/1) (fig. 1/15), provenea

³ Descoperite în stratul cultural.

⁴ Descoperit în stratul cultural.

⁵ Descoperită în stratul cultural.

⁶ Descoperit în stratul cultural.

⁷ Descoperit în umplutura șanțului defensiv al cetății.

de la o amforă de tip tronconic, varianta II-2 (Монахов 2003, 144), datată cu al II-lea și al III-lea sferturi ale sec. IV a. Chr. Fragmentul piciorușului de amforă (fig. 1/21), descoperit în umplutura valului bastionului se sud-est (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 304, fig. 86/17), aparținuse unei amfore tronconice, varianta II-4, difuzată în a doua jumătate a sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, т. 95).

Singura piesă de epigrafie amforistică heracleotă descoperită până în prezent la acest sit, este ștampila circulară, cu două litere IΦ, aplicate în relief (fig. 1/23), ce se datează cu sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (Mateevici 2007, 154, nr. 180) și aparține *Perioadei Finale* a ștampilării de producători (PFȘP) la Heraclea (Katz 2003; Кац 2007, 247-248).

Un al centru producător, atestat la cetatea Saharna Mare este **Sinope**. Acesta este reprezentat prin fragmente de buze, un picioruș și un fragment de toartă cu ștampilă. Unul dintre fragmentele de buze aparținuse unui vas din a doua jumătate a sec. IV - sec III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/10).

Fragmentul altei buze⁸, în formă de valț cu „ciocul” evidențiat (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/11) (fig. 1/5), aparține unei amfore de Sinope, de tipul pithoid varianta II-D, producerea căruia în acest polis se datează cu a doua jumătate a sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 158). Cel de al treilea fragment de buză de amforă cu toartă (fig. 1/6), aparține unei amfore de tip pithoid varianta II-E, datat cu al doilea sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 149-151; Mateevici 2007, 24/4).

O altă piesă de la Sinope, descoperită în stratul cultural, reprezintă un picioruș de amforă, care aparține unei alte variante de amforă de tip pithoid – II-B (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 143/12) (fig. 1/19), datarea căreia se încadrează între cea de a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 149-151).

Cea mai corectă datare a limitei inferioare a prezenței sinopeene la acest sit o oferă ștampila de magistrat (fig. 1/25), păstrată suficient de bine, din care putem citi atât numele astynomului Μίκριας și patronimicul său Πυθόκριτος (Mateevici 2007, 164, nr. 253), cât și litera inițială a numelui producătorului. Legenda, păstrată relativ bine, ne-a permis, să datăm piesa cu anii 220-208 a. Chr., încadrând-o în subgrupa Vd (după Conovici 1998, 51). Aceiași datare a activității magistratului Μίκριας este confirmată și de alți cercetători în publicațiile mai recente (Кац 2007, 436).

Mai multe piese amforistice aparțin producției unui alt centru mediteranean – **Cnidos**. Printre ele se evidențiază fragmente de buze și un picioruș. Unul dintre fragmentele de buză (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 144/13), aparținuse unei amfore pithoide de tipul II-B, datate cu al III-lea sfert al sec. IV - începutul sec. III a. Chr. (Монахов 2003, т. 74/6). Un alt fragment de buză de la o amforă de tip „cu gâtul cilindric și buza în formă de ciupercă” (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008,

⁸ Descoperit în stratul cultural.

361, fig. 144/12), (fig. 1/10), poate fi încadrat cronologic între al II și al III sfert al sec. IV a. Chr.

Cel de al treilea fragment de buză de amforă cnidiană, descoperită și ea în stratul cultural (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 361, fig. 144/11) (fig. 1/9), aparținuse unui recipient cu buza puternic evazată. Fragmentarea puternică a piesei nu ne permite să propunem o datarea mai exactă a piesei. Cu certitudine însă, este vorba de un recipient al acestui centru mediteranean, datat în al treilea sfert al sec. IV a. Chr.

Al patrulea fragment de buză de amforă cnidiană a fost descoperit în inventarul construcției nr. 2 (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 93/14) (fig. 1/8). Aceasta provenea de la o amforă de tipul I-D (Монахов 2003, т. 72), care se încadrează între cel de al doilea și al treilea sfert al sec. IV a. Chr.

Piciorușul de amforă (fig. 1/20) aparținuse unui recipient de tipul II-B, datat între al III-lea sfert al sec. IV - începutul sec. III a. Chr.

Amforele de **Chersones** la Saharna Mare sunt reprezentate mai modest, fiind cunoscute doar prin fragmentul unui picioruș (fig. 1/13) și fragmentul unei buze (fig. 1/12) cu toartă. Acestea aparțin unui tip amforistic producerea căruia la Chersones cuprinde un cadru larg – sfârșitul sec. IV a. Chr. - prima treime a sec. III a. Chr.

Cu un singur fragment profilat se prezintă importul de Peparethos (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 329, fig. 111/7) (fig. 1/11). Piese respective este o buză de vas, care aparținuse tipului Čertomlyk, varianta 1-B. Difuzarea acestei variante a amforelor de Peparethos în regiunea pontică revine anilor '40-'20 ai sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, т. 69).

Printre centrele producătoare grecești, atestate la Saharna Mare, mai putem menționa Cosul, reprezentat prin toartele de amfore bicilidrice (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 362, fig. 144/16) și centrul producător necunoscut, care difuza amforele de tip Soloha I (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 362, fig. 144/15) (fig. 1/14). Întrucât nu exista până în prezent o clasificare a amforelor de Cos sau tip Soloha I este greu să ne pronunțăm asupra unei datări exacte ale acestor piese. Este știut că vinul de Cos, adus în amfore, apare în această regiune nu mai devreme de sfârșitul sec. IV sau poate chiar la începutul sec. III a. Chr. Amfora de tip Soloha I are o circulație cronologică mai de lungă durată – primul sfert al sec. IV - începutul sec. III a. Chr.

Astfel, analizând lotul nu prea mare de piese amforistice de la cetatea Saharna Mare, putem prezenta următorul tablou al pătrunderii mărfurilor grecești, în special, al amforelor care reprezentau categoria cea mai numeroasă a importului grecesc în regiunile barbare.

În linii mari prezența amforelor grecești la situl dat reflectă situația generală care a existat în regiunea nord-vest pontică în perioada antică. Cea mai timpurie pătrundere a mărfurilor grecești la Saharna Mare are loc în ultimului sfert al

sec. V a. Chr. (piciorușul de Chios). În secolele următoare o largă răspândire capătă importurile din Heracleea, Thasos, Cnidos. Descoperirea în acest sit a câtorva piese de epigrafie, ne permite să facem unele presupuneri prealabile, privind perioada finală de pătrundere a amforelor grecești în această localitate. În acest context, cele mai reprezentative sunt ștampilele de Thasos (cea a magistratului Πρηξίπολις) și ștampila sinopeană, ce aparținut astynomului Μίκριας. Aceste piese atestă cea mai târzie prezență a importului de Thasos (anii '60 ai sec. III a. Chr.) și a celui Sinopeean (ultimul deceniu al sec. III a. Chr.).

Canitatea neînsemnată de vestigii ale importurilor Chersonesului, Peparethosului, Mendei, Chiosului (a amforelor cu piciorul în formă de „manșon”) etc. nu vine în contradicție cu tabloul general al comerțului greco-barbar în regiunea dată.

Prezența unor fragmente profilate a permis datarea mai exactă a unor complexe. Astfel, cele două piese profilate în groapa nr. 47 – piciorușul de amforă de Thasos și buza de amforă de Peparethos – ne permite să afirmăm, ca limita inferioară a acestui complex nu poate depăși anii '20 ai sec. IV a. Chr. Datarea construcției nr. 2 de la Saharna Mare poate fi efectuată pe baza fragmentului de Cnidos, care se plasează între sferturile doi și trei ale sec. IV a. Chr.

La stadiul actual al cercetărilor procentajul materialului amforistic grecesc se estimează doar la circa 3% (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 137). Suntem siguri, că odată avansarea investigațiilor arheologice la Saharna Mare, numărul pieselor amforistice urmează să crească. Însă, din mai multe motive, considerăm, ca nu ne putem aștepta la Saharna Mare, precum și la celelalte habitate getice din regiunea dată, a unei prezențe impunătoare a pieselor de import grecesc precum la fortificația de la Butuceni⁹.

Bibliografie

- Conovici, N. 1998, *Les timbres amphoriques. 2. Sinope*. In: Histria, VIII, Bucurest-Paris.
- Kašuba, M., Haheu, V., Levițki O. 2000, *Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu*, București.
- Katz, V.I. 2003, *A New Chronology for the Ceramic Stamps of Heracleia Pontike*. In: *The Cauldron of Ariantas*, Aarhus, 261-278.
- Mateevici, N. 2007, *Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr.*, Chișinău.
- Niculiță, I., Teodor, S., Zanoci, A. 2002, *Butuceni. Monografie arheologică*, București.
- Niculiță, I., Zanoci, A., Arnăuț T. 2008, *Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu (siturile din zona Saharna)*, Chișinău.
- Кац, В.И. 2007, *Греческие керамические клейма эпохи классики и эллинизма*. В сб.: *Боспорские исследования, XVIII, Симферополь-Керчь*.
- Монахов, С.Ю. 2003, *Греческие амфоры в Причерноморье. Типология. Каталог-определитель*, Саратов.

⁹ La cetatea getică Butuceni procentajul ceramicii grecești este de circa 21,6% (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 125).

**Preliminary information regarding the imports of Greek amphorae
at the Getae citadel Saharna Mare**

Abstract

The article presents preliminary information of the amphorae objects lot collected until the present at the excavation site from the Getae citadel Saharna Mare which includes material found both by the expedition of the researcher Gh.D. Smirnov in the years 1947-1948 and by the members of the present-days expedition at Saharna Mare under the guidance of professor Ion Niculiță. The initial analysis proved the presence at this site of Greek amphorae brought from Thasos, Heraclea, Chios, Mende, Cnidos, Sinope, Chersonese, Cos and from an unknown center – (Soloha I type amphorae).

From all the Greek centers, Heraclea, Thasos, Cnidos had a wide diffusion which, according to our opinion, will continue holding the first position during the next excavations that will be conducted at this site.

The insignificant quantity of findings of imports from Chersonese, Peparethos, Mendei, Chios (of amphorae with the muff-shaped foot) etc. does not contradict the general picture of the Greek-barbarian trade in the given area.

Dr. Natalia Mateevici, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, st. 31 August, 121-A, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: amforaelada@yahoo.com

Dr. Aurel Zanoci, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: zanoci@usm.md

